<https://doi.org/10.31470/2706-7904-2020-15-30-34>

РЕЦЕПЦІЯ МАСКУЛІННИХ КОНЦЕПТІВ У ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА ЗАБАШТАНСЬКОГО

Reception of Masculine Concepts in the Poetry of Volodymyr Zabashtansky

Alla Vinnichuk

Ph.D. in Philology, Assistant Professor

Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine)

Alla.Vinnichuk@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0359-4169>

Viktor Krupka

Ph.D. in Philology, Senior lecturer

Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine)

Viktor.Krupka@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2320-8045>

Abstract

The article considers the artistic specificity of masculine concepts of Volodymyr Zabashtansky, due to the connection between the life path and creative heritage of the word-painter. It turns out that the basis for the artistic delineation of the male archetypal triad - fatherhood (archetype of the Father), strength (archetype of the Warrior) and power (archetype of the Leader) was the dramatic fate of the poet as a kind of public initiation, as the author was forcibly removed mutilation of the body. Particular attention is paid to outlining the affiliation of a lyrical hero or character to the male community, giving it a set of pronounced masculine traits. It is proved that the concept of male strength is associated with the strength of intelligence, feelings, spirituality, self-control and self-development. It is established that he acquires the features of the concept of wisdom, which is expressed by the author through the prism of awareness of the mission of man as a creator, which for him is identical to serving people - a purely male mission.

Key words: *masculine, male sphere of concepts, concept, lyrical hero, military metaphor.*

Вступ

Introduction

Середина ХХ століття позначена розмитістю існуючих у культурі меж чоловічого і жіночого, однак зацікавленість проблемами «ментальних територій»

маскулінного в ракурсі досліджень української літератури зростає, оскільки сучасна європейська, в тому числі й вітчизняна, соціальна структура, як і раніше, формується і, головне, мислиться як структура чоловіча: чоловічі спільноти та чоловічі цінності визначально впливають на розвиток усього соціуму, в тому числі на жіночу поведінку та установки, адже саме із цього часу жінки психологічно орієнтуються на чоловічі зразки і демонстрацію маскулінних (або бісексуальних) якостей (фізичної сили, агресивності, сексуальної домінантності тощо).

Опозиція «чоловіче – жіноче» належить до найдревніших культурних бінарних пар, завдяки чому архаїчна свідомість систематизувала світ, а концепти наявні в ментальному вимірі обох статей виокремлюють різні ознаки. При спробі розтлумачити зміст ключових систем маскулінних концептів явно означаються кілька семантичних зон, у яких осмислення та переживання себе маскулінним виявляються найбільш очевидним і ціннісним. До таких зон належить передусім ядерна чоловіча архетипічна тріада – батьківство (архетип Батька), сила (архетип Воїна) і влада (архетип Вождя). Окремі позиції в цій умовній ієрархії посідають прагнення до розширення меж освоєних територій (в широкому сенсі цього слова) (архетип Вічного Мандрівника, Шукача), збереження і примноження ресурсів обжитого простору (архетип Захисника і Рятівника), розуму, мудрості, знання (архетип Мудреця, Судді) (Юнг, 2002: 135). Вчинки чоловіків, відтак, історично сприймалися як більш осмислені й далекоглядні, а рішення – як справедливі та відповідальні. З точки зору поведінки, маскулінність виражалась у стриманості, небагатослівності, неквапливості в діях та висловлюваннях. Здатність чоловіка підтримувати внутрішній та зовнішній порядок, охороняти та захищати стабільність існування родини створювала авторитет, повагу.

Загалом проблема чоловічої концептосфери у творчій спадщині Володимира Забаштанського не мала яскравого вираження в сучасному українському літературознавстві. Тому метою нашої розвідки є окреслення маскулінних концептів у поезії майстра слова як світоглядно-мистецьких констант його творчої біографії.

Методи та методики дослідження ***Methods and Techniques of the Research***

У дослідженні використано біографічний метод, який сприяє окресленню зв'язку життєвого та творчого шляху митця, їхньої взаємообумовленості; системно-функціональний підхід для вивчення цілісності текстів, їх визначеності в художньому плані образною системою, оскільки системний підхід передбачає визначення складу

поетики твору, а також елементи рецептивної естетики, які передбачають донесення авторських стратегій до читача.

Результати **Results**

У поезіях В. Забаштанського приналежність ліричного героя чи персонажа до чоловічої спільноти актуалізована досить чітко, причому для автора болісним є власне вилучення з неї після травми. Семантичний ряд «хлопці, козаки, дядьки» в художньому світі поета формує конкретизований, художньо колоритний маскулінний образ. У поезії «Відвертість», як і в ряді інших творів, В. Забаштанський протиставляє власне трагічне існування героїзовано трудовим подвигам «хлопців» – звияжцям землі і космосу», художньо гіперболізуючи їх досягнення: «У дорогу лаштуються хлопці до місяця / Україна Дніпром плине в зоряний шлюз» (Забаштанський, 2000: 97).

Численними є алюзії «чоловік-козак», властиві не лише творам з історичним сюжетом, а й поезіям про героїв громадянської війни, причому автор ототожнює себе з ними, наділяючи їх максимально вираженим комплексом чоловічих рис: «Треба ж нам погулять по-козацьки красно / Та й у руки клинки козацькі брати» («Червона жалоба (Пам'яті Віталія Примакова)» (Забаштанський, 1971: 5, 7)). Отже, на первинному рівні асоціацій у В. Забаштанського постають такі смислові групи: «трудівник – активна особистість» та «воїн за справедливість».

Характеристична наявність системи рис вибудовує у просторі певної культури ментальний образ чоловіка, кожна семантична зона якого культурно реалізована системою традиційних когнітивних уявлень. Знакове поняття у визначенні чоловічого статусу – сила, під якою мається на увазі не тільки фізична сила (відсутність рук позбавила її), але й моральна, сексуальна, соціальна (лідерство, права) (Щепанская, 2001: 71-94). Чоловіча сила в цьому випадку асоціюється із силою інтелекту, почуття, духовністю, самоконтролем і саморозвитком. Концепт сили містить також агресивність, сміливість, безкомпромісність, твердість характеру, рішучість, непохитність, схильність до ризику, суперництва. Такими є в ліриці В. Забаштанського герої-страдники чоловічої статі, до зображення яких постійно звертається поет. Невипадково трудівники-бутоломи зображені з елементами натуралізму, що опредмечує їх тружденність («Ноги» (Забаштанський, 2000: 115), Очі» (Забаштанський, 2000: 100)).

Окремішнім образом виступає легендарний історично-фольклорний герой Кармелюк, який не тільки становить взірєць сили фізичної і сили духу, а виступає в алюзивних конструкціях. Невловимий месник постає в «Баладі про вухналі (З народних розповідей про Устима Кармелюка)» (Забаштанський, 2000: 405), якості

мужності, справедливості, рішучості, приналежність до історичного ментального простору зацентовано в поезії «Спогад», несподіваним є момент життєлюбності й енергійності у «Весільній баладі» («Ну й гуляють на Поділлі / Недарма ж Кармелюки» (Забаштанський, 2000: 399)).

Реалізації концептуальної характеристики «сила» у перших збірках В. Забаштанського в інтерпретаційному аспекті підпорядковані образи героїв громадянської війни («Хлопцям буремних літ», «Червона жалоба (Пам'яті Віталія Примакова)», «Корчагінці», (Забаштанський, 1971: 5, 7), «Деся на змилених конях шляхами / Вже летить Примаков на підмогу мені» («Поєдинок», (Забаштанський, 1980: 64)), які ідеалізувалися радянською історіографією та літературою, проте для поета насамперед важливі психологічні характеристики відданості ідеї, сили духу, беззаперечної самопожертви – універсальна для маскулінної та загальнолюдської системи цінностей.

Наступна вагома чоловіча ознака – мудрість, тісно пов'язана з розумом, відповідальністю, справедливістю, необхідними для управління родиною та господарством, для організації стосунків із зовнішнім світом та ін. Світоглядна система впродовж віків вважала чоловіка більш чистим і ближчим до Бога, ніж жінку, менш податливим щодо будь-яких негативних зовнішніх впливів, здатнішим до пізнання, розуміння, виконання особливих місій, результатом чого було лідерство чоловіка в церкві, здійснення ним релігійних функцій у родині, виконання ритуалів гостинності, прийняття важливих рішень. В. Забаштанський декларує усвідомлення місії чоловіка як творця, що для нього тотожне служінню людям – суто чоловічій місії: «Неквапно серед цехового кипеня / Ні, не штампує, а витворює рука» («Хлопець», (Забаштанський, 1980: 66)).

У масивах текстів В. Забаштанського концепт сили втілюється в художніх прийомах мілітарної спрямованості. Передусім це метафори, які кодифікують авторську психологію творчості («Не засну: облягли мене думи, / І торпедами строфи німі / Б'ють в похмурі кораблики суму, / Тихо топлячи їх у пільмі», «Син» (Забаштанський, 2000: 9)) або відображають навколишній світ («Пролісок-розвідник озирає зону, / Проштрикнувши зиму фінкою листка», «Небо в фіолетовім чорнилі», (Забаштанський, 1971: 46)).

У мілітарних метафорах поет продовжує розвивати порівняння праці митця з подвигом, підкреслюючи психологічний компонент самопожертви: «...все-таки легше упасти в бою / Від кулі» («Все-таки легше», (Забаштанський, 1980: 48)) або ж проводить паралель між боротьбою збройною та борнею митецькою: «Часом воюють клинком за правду / Легше, ніж пером супроти зла» («Крицею рядка (Розмова з М. Островським)», (Забаштанський, 1980: 17)).

Почасти військова образність насичена морально-етичною проблематикою, алегоризм таких побудов очевидний: «Адже ж тільки дві сторони є у битві: / Й того, хто між ними хотів би проскочити, / Однаково кулями ріжуть обидві» («Ескіз портрета», (Забаштанський, 1980: 61)). Психологічний біль поета надривно емоційно передає метафора «Рвонуть кільце останньої гранати – / Останнє право страдної душі» («Право», (Забаштанський, 2000: 289)).

Висновки **Conclusions**

Отже, для поезії В. Забаштанського важливою є своєрідність гендерної дихотомії, яка зреалізовується у його віршах через декларування місії чоловіка як творця. Вилучення письменника з активного чоловічого світу на стадії ініціації зрезонувало у його творчості як деформація емоційного та ціннісного змісту маскулінного начала порівняно з традиційними його компонентами. Чоловіча концептосфера поета спирається на розгортання гендерної тріади батьківства, сили та влади, проте це фікційний комплекс, коли митець вдається до заміщення себе у спільноті чоловіків своїми персонажами. Натомість властивий для української літератури образ матері зустрічається у його ліриці рідко, проте не стає від того менш емоційним та особистісно вагомим.

Література **References**

- Забаштанський, В.О. (1980). *Вага слова: поезії*. Київ: Молодь.
- Забаштанський, В. (1971). *Віра в людину: поезії*. Київ: Молодь.
- Забаштанський, В. (2000). *Свічкою слова: вірші та балади*. Жмеринка.
- Щепанская, Т.Б.(2001). Сила: (коммуникативн. и репродуктивн. аспекты мужской магии). <http://poechaly.narod.ru/sila1.htm>
- Юнг, К. Г. (2002). Психологія та поезія Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. (2-е вид.). Львів.